

TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN IMTIYOZLI KREDITLASH TARTIBI**Axrорqulov Akram Sherali o'g'li**

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti

Bank ishi va auditi yo'nalishi 4-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13845826>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari tomonidan imtiyozli kreditlar berishning huquqiy asoslari va tijorat banklari tomonidan imtiyozli kreditlar berish amaliyoti hamda uning ijtimoiy ahamiyati haqida so'z boradi. Maqola davomida asosli fikr, mulohazalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: imtiyozli kreditlar, tijorat banklari, huquqiy asoslari, jamg'arma resurslarini oshirish.

PREFERENTIAL LENDING PROCEDURE BY COMMERCIAL BANKS

Abstract. This article talks about the legal basis of granting preferential loans by commercial banks of the Republic of Uzbekistan and the practice of granting preferential loans by commercial banks and its social importance. In the course of the article, reasonable opinions and comments were given.

Key words: preferential loans, commercial banks, legal basis, increase of savings resources.

ЛЬГОТНЫЙ ПОРЯДОК КРЕДИТОВАНИЯ КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ

Аннотация. В данной статье говорится о правовой основе предоставления льготных кредитов коммерческими банками Республики Узбекистан и практике предоставления льготных кредитов коммерческими банками и ее социальной значимости.

По ходу статьи высказывались обоснованные мнения и комментарии.

Ключевые слова: льготные кредиты, коммерческие банки, правовая основа, увеличение ресурсов сбережений.

KIRISH

Respublikamizda tijorat banklari kreditlari bo'yicha tabaqalangan foiz stavkalarini belgilash amaliyoti tahsinga sazavordir. Xususan, mamlakatda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni hamda aholining kam ta'minlangan qatlamini moliyaviy qo'llab quvvatlash maqsadida biznes uchun boshlang'ich kreditlarga va iste'mol kreditlarga Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi darajasida imtiyozli kreditlar berish, ayrim kreditlar bo'yicha uning 50 foizi darajasida belgilash tartibi joriy etildi.

Iqtisodiyotni real sektorini kreditlash uchun imtiyozli zaxiralarni shakllantirish jarayoni milliy iqtisodiyotimizni o'ziga xosligidan dalolat beradi.

Tijorat banklarining kreditlash imkoniyatini oshirish maqsadida yil yakuni bo'yicha olingan foydaning 25 foizgacha bo'lgan summasi miqdorida imiyozli kreditlash zaxiralarini shakllantirish va ushbu zaxira summasini soliqqa tortish bazasidan chiqarib tashlash kabi pul-kredit siyosatining noan'anaviy usullarini joriy etdi. O'zbekiston hukumati tomonidan o'z vaqtida qabul qilingan qarorlar asosida va Markaziy bankning noan'anaviy pul-kredit siyosati natijasida mamlakatimizda "so'nggi besh yilda kichik biznesni kreditlash hajmi qariyb 5 barobar ko'paydi"¹.

TADQIQOT METODI VA METODOLOGIYASI

Hozirgi kunda mamlakatimizda iqtisodiyotning real sektorini har tomonlama rivojlantirish, ularning faoliyatini izchil taraqqiy etishi uchun davlat tomonidan barcha shart-sharoitlar yaratilgan. Jumladan, tijorat banklari tomonidan iqtisodiyotning real sektoriga investitsiya kiritilishi natijasida, iqtisodiy nochor korxonalarining faoliyatini qayta tiklash, moliyaviy barqarorligini ta'minlash, xamda ularni zamonaviy asbob-uskunalar bilan jihozlash imkonini bermoqda.

So'nggi yillarda qator rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda ishlab chiqarish sur'ati pasayib, ishsizlik darajasi oshayotgan, ayrim davlatlar iqtisodiyoti esa defolt yoqasida turgan bir paytda O'zbekistonda keng ko'lamli tarkibiy o'zgarishlar davom etmoqda.

Mamlakatimizning eksport salohiyati o'sib, jalb qilinayotgan xorijiy investitsiyalar hajmi ortmoqda. Bularning barchasi yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlarida o'z aksini topmoqda.

Mamlakatimiz bank tizimi iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, strategik ahamiyatga ega tarmoqlarni moliyalash va investitsion loyihalarni qo'llabquvvatlashda alohida o'rin egallayotganini ta'kidlash joiz. Aynan shu maqsadda keyingi yillarda bank sektorining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, investitsiya yo'nalishida uzoq muddatli resurs bazasini ko'paytirish va bank kapitallashuv darajasini oshirishga alohida e'tibor qaratildi.

Hozirgi paytda tijorat banklari tomonidan korxonalarni zamonaviy asbobuskunalar xamda texnologik liniyalar bilan jihozlash, ularning negizida raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni tashkil etish va korxonalarni strategik investorlarga sotish bo'yicha choralar ko'rilmqda.

Tijorat banklarining kredit liniyalari hisobidan strategik ahamiyatga ega ob'ektlar qurildi,

¹ Каримов И.А. "2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиз". "Халқ сўзи" газетаси, 19 январ 2015 йил, 11сон.

raqobatbardosh, eksportbop mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatlari kengaydi, aholi bandligini oshirish ta'minlandi.

Banklar faoliyatida bu yil ham investitsiya faoliyatiga katta e'tibor qaratilmoqda.

Iqtisodiyotimizning real sektoriga tijorat banklari tomonidan investitsiya kiritishning ahamiyati o'ta muhimdir. Chunki tijorat banklari iqtisodiyotning strategik tarmoqlarining, shuningdek, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ob'ektlarining investitsiya loyihalarini mablag' bilan ta'minlash hamda ularga kredit ajratish ishiga o'zinig salmoqli hissa qo'shmoqda. Tijorat banklarining investitsion faoliyati orqali iqtisodiyotning real sektor tarmog'ini modernizatsiya qilish, uning faoliyatini yanada kengaytirish, texnik va texnologik qayta jihozlashga uzoq muddatli investitsiya loyihalarini moliyalash xajmlarini oshirish va ularning resurs bazasini mustahkamlash imkonini yaratadi.

MUHOKAMA

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlariga yaratilayotgan qulay ishbilarmonlik muhiti va imtiyozlar ular salohiyatining mamlakatimiz YaIMdagi ulushining tobora oshib borishida o'z aksini topmoqda.

2020 yilda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarining mamlakatimiz YaIMdagi ulushi 54,6 foizni, 2021 yilda bu ko'rsatkich 55,8 foizni, 2022 yilda 56,0 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023 yilning yakuniga ko'ra 56,7 foizga etdi.

O'tgan yilda tadbirkorlarga tashqi bozorlarni o'rganish va o'zlarining eksport salohiyatlarini yanada oshirish borasida ham bir qator samarali ishlar amalga oshirildi. Bu borada mamlakatimizdagi etakchi banklardan biri hisoblangan.

Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy bankining o'rni alohida e'tiborga molik.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashni kengaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar, ularga ajratilayotgan kreditlar hajmini jadal sur'atlarda oshirish imkonini bermoqda.

Xususan, 2021 yilda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlariga 9 158 mlrd.so'm yoki 2022 yilga nisbatan 1,3 barobar ko'p kreditlar ajratilgan bo'lsa, 2023 yilda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlariga 12 112 mlrd.so'm, shu jumladan, 2 526 mlrd. so'm miqdoridagi mikrokreditlar ajratildi va bu o'tgan yilga nisbatan 1,3 barobardan ziyoddir.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini moliyaviy jihatdan qo'llabquvvatlashni yanada kuchaytirish uchun:

- qulay ishbilarmonlik hamda sof raqobat muhitini yaratishni davom ettirish;
- kuchli huquqiy himoya va imtiyozlar ko'lamini yanada kengaytirish;

- mulkdorlarning o'rta sinfini shakllantirish;

- tijorat banklari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini moliyaviy jihatdan qo'llab-quvatlashni soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlardan imtiyozlar yordamida rag'batlantirish lozim.

Tijorat banklarining resurs bazasini xususiy kapitalni jalb etish orqali mustahkamlash, banklarning kreditlash va investitsiyalash imkoniyatini tubdan oshirishga, natijada bank aktivlari hajmining oshishiga imkon yaratadi. Shu sababli tijorat banklari tomonidan aholi va xo'jalik yurituvchi sub'ektlar uchun jozibador omonatlar va depozitlar ko'lamini kengaytirish har tomonlama maqsadga muvofiq bo'ladi.

NATIJA

E'tiborga molik jihati, respublikamiz tijorat banklarining kredit portfeli va umumiy aktivlarining yuqori o'sish sur'atlari asosan ichki zaxiralarni va manbalarni ko'proq jalb qilish evaziga ta'minlanmoqda.

O'tgan yilda iqtisodiyotning real sektoriga ajratilgan kreditlarning 86,7 foizi ichki manbalar hisobiga to'g'ri keldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 26 noyabrdagi "2011-2015 yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida" PQ-1438-sonli Qarorining amaldagi ijrosi mamlakatimiz iqtisodiyotining real sektori korxonalarini kreditlash hajmini oshirish orqali barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishish imkoniyatini yaratmoqda.

Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini modernizatsilash, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash maqsadida ajratilgan bank kreditlarining rolini yanada oshirish uchun:

- xususiy kapitalni keng jalb qilgan holda tijorat banklari resurs bazasi hajmini, uning tarkibi va sifat darajasini ta'minlash orqali oshirish;

- mijozlarni kreditlash jarayonining tashkiliy bosqichi muddatlarini yanada kamaytirish borasida dasturiy ta'minotlardan kengroq foydalanish va mijozlar moliyaviy ahvolini aniqlashning kredit skoringi kabi zamonaviy usullaridan samarali foydalanish;

- banklar faoliyatida zamonaviy bank xizmatlari turlari ko'lamini kengaytirish, zamonaviy korporativ boshqaruv usullarini joriy etish va ularning samaradorligini oshirish orqali mijozlarga keng qulayliklar yaratish lozim.

Tijorat banklari tomonidan iqtisodiyotning real sektori korxonalarini kreditlash hajmini oshirish - korxona va tashkilotlar ishlab chiqarish hajmini oshirish, ularning eksport salohiyatini mustahkamlashni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimizda ishbilarmonlik muhitini yaxshilash borasida olib borilayotgan ishlar xalqaro moliya tashkilotlarining reytinglarida o'zining ijobiy ifodasini topmoqda.

Jahon bankining ma'ruzasida O'zbekiston keyingi yillarda tadbirkorlik faoliyati uchun ishbilarmonlik muhitini yaxshilash sohasida eng yaxshi natijalarga erishgan dunyodagi o'nta davlat qatoridan joy olgani qayd etilgan.

XULOSA

O'tgan yilning oktabr oyida Jahon banki «Biznes yuritish» reytingini e'lon qildi. Ana shu reytingda O'zbekiston faqat bir yilning o'zida 16 pog'onaga ko'tarilib, 87-o'rinni egalladi.

«Yangi biznesni qo'llab-quvvatlash» deb ataladigan mezon bo'yicha mamlakatimiz ayni paytda jahonda 42-o'rinni, tuzilgan shartnomalar ijrosini ta'minlash bo'yicha 32-o'rinni, iqtisodiy nochor korxonalarga nisbatan qo'llanadigan bankrotlik tizimining samaradorligi bo'yicha 75-o'rinni egallab turibdi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlariga yaratilayotgan qulayliklar va imtiyozlar jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

- kredit olish uchun arizalarni elektron tizim orqali qabul qilish amaliyoti yo'lga qo'yilganligi va muddatlarining qisqartirilganligi;

- davlat byudjetiga ularning hisobvaraqlaridan soliqlarni va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashda bank xizmatlari uchun to'lovlar undirish amaliyoti bekor qilinganligi va boshqalar.

Xususiy mulk, kichik biznes va tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash yuzasidan qabul qilingan chora-tadbirlar dasturini izchil amalga oshirish, iqtisodiyotda kichik biznes sub'ektlari hissasining yildan-yilga ortishida muhim o'rin tutadi.

Bank tizimida yoshlarni qo'llab-quvvatlash, ushbu maqsadlar uchun sarflanayotgan mablag'lar hajmini keskin oshirish bo'yicha amalga oshirilgan keng ko'lamli chora-tadbirlar natijasida 2022 yil davomida yosh tadbirkorlar, yosh hunarmandlar va yosh fermerlarning loyihalarini moliyalashtirish uchun 330,2 mlrd. so'm, yosh oilalarga 234,8 mlrd. so'm miqdorida ipoteka kreditlari, 74,4 mlrd. so'm miqdorida iste'mol kreditlari, shuningdek 68,0 mlrd. so'm miqdorida ta'lim kreditlari ajratildi.

Iqtisodiyot va xizmat ko'rsatish sohasining yuqori sur'atlar bilan barqaror o'sishi biz uchun eng muhim ustuvor yo'nalish bo'lgan – aholi bandligini ta'minlash, avvalambor, kasb-hunar kollejlari va oliy o'quv yurtlari bitiruvchilarini ishga joylashtirish uchun zarur sharoitlar yaratdi.

Bu esa yoshlarimizning mamlakatimiz iqtisodiy rivojlanishidagi hissalarining ortishiga o'zining samarali ta'sirini ko'rsatadi.

REFERENCES

1. Финансы Под редакцией В.М. Родиновой. М.: Финансы и статистика, 1995.
2. Д. Шим и Д. Сигел. Финансовый менеджмент. М., 1996.
3. Д. Шим и Д. Сигел. Методы управления стоимостью и анализа затрат. М., 1995.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Кичик ва ўрта тадбиркорликни ривожлантиришни рағбатлантиришга оид қўшимча чора - тадбирлар тўғрисида"ги Фармони, (1997. 31 январь). Солиқ ва божхона хабарлари, 1997 й. 6 - 12 январ. 7 - сон.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Банк тизимини янада эркинлаштириш ва ислох қилиш борасидаги чора - тадбирлар тўғрисида"ги Фармони, Халқ сўзи. 2000 й. 21 март.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш ва ҳисобга қўйиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида"ги қарори. Тошкент оқшоми. 2001 й. 24 август. 99 - сон.